

Kanta-Hämeen hyvinvointialueen lausunto hallituksen esityksestä laeiksi sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain ja rajat ylittävistä terveydenhuollosta annetun lain 20 §:n muuttamisesta

Kanta-Hämeen hyvinvointialue kiittää mahdollisuudesta lausua hallituksen esitykseen.

Kanta-Hämeen hyvinvointialue ei kannata hallituksen esitystä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevaan lakiin lisättävän 56 b §:n muotoilun osalta.

Kanta-Hämeen hyvinvointialue kannattaa esitystä rajat ylittävistä terveydenhuollosta annetun lain 20 §:n muuttamisesta siinä tapauksessa, että järjestämislakiin lisätään 56 b § esitetyssä tai korjatussa muodossa.

1. Lakiesityksen juridisista näkökohdista

Oikeus välttämättömään huolenpitoon

Tarkasteltaessa oikeutta terveyteen ja ihmisarvoiseen elämään, on jokaisella perustuslain mukaan oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Perustuslakivaliokunta on todennut, että oikeus välttämättömään huolenpitoon kattaa oikeuden kiireelliseen sairaanhoitoon.

Julkisen vallan velvollisuus turvata jokaiselle riittävät terveyspalvelut

Perustuslain mukaan julkisen vallan on turvattava jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut sekä edistettävä väestön terveyttä. Julkisen vallan on myös tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuutta turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Perustuslakivaliokunta on katsonut, ettei valtiolla ole kuitenkaan ehdotonta velvollisuutta turvata edellä mainittuja oikeuksia muille kuin sen alueella tai oikeudenkäyttöpiirissä pysyväisluonteisesti asuville. Esitetyn lakimuutoksen perusteluissa viitataan siihen, että palveluiden riittävyys arviointi perustuisi jatkossakin viime kädessä yksilökohtaiseen hoidontarpeen arviointiin.

Oikeus terveyteen kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa

Oikeus terveyteen ja terveydenhuollon palveluihin on tunnustettu Suomea sitovissa kansainvälisissä ihmisoikeussopimuksissa. YK:n taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (TSS) 12. artiklan mukaan sopimuksen osapuolet tunnustavat jokaiselle oikeuden nauttia korkeimmasta saavutettavissa olevasta ruumiin- ja mielenterveydestä. Terveyspalvelujen tulee olla saatavilla ilman syrjintää kaikille, erityisesti kaikkein haavoittuvimmassa tai marginalisoituneimmassa asemassa oleville väestöryhmille valtion oikeudenkäyttöpiirissä.

Kansainvälisten sopimusten tärkeimmän tulkintalähteen muodostavat sopimusten toimeenpanoa valvovien kansainvälisten elinten kannanotot, joita nämä ilmaisevat muun ohella yleiskommenteissaan tai yleisissä suosituksissaan. TSS-komitea suositteli Suomen seitsemännestä määräaikaisraportista antamissaan loppupäätelmissä, että Suomi ottaa sosiaali- ja terveyspalvelujen rakenneuudistuksessa huomioon esteet, joita esimerkiksi maassa ilman oleskeluoikeutta olevat kohtaavat palvelujen saannissa. Komitea suositteli oikeutta terveyteen koskevassa yleiskomentissaan, että Suomi varmistaa jokaiselle pääsyn ehkäiseviin, parantaviin ja lievittäviin terveyspalveluihin riippumatta heidän oikeudellisesta statuksestaan tai dokumentaatiostaan. Komitea oli jo edellistä Suomen määräaikaisraporttia koskevissa loppupäätelmissään suositellut Suomea ottamaan askelia siihen suuntaan, että maassa ilman oleskeluoikeutta olevat pääsevät kaikkiin välttämättömiin terveyspalveluihin. Komitea ei ole vielä ottanut kantaa vuoden 2023 alusta voimaan tulleen järjestämislain 56 a §:n mukaiseen oikeuteen ja sen yhteensopivuuteen TSS-sopimuksen kanssa.

Uudistetun Euroopan sosiaalisen peruskirjan mukaan sopimusvaltiot sitoutuvat tavoittelemaan olosuhteita, jotka mahdollistavat jokaiselle parhaan mahdollisen terveydentilan saavuttamisen. Peruskirja sitoo sopimusvaltioita takaamaan oikeudet tasapuolisesti omille kansalaisilleen ja laillisesti maassa oleskeleville muiden sopimusvaltioiden kansalaisille. Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on katsonut, että sopimusvaltiot voivat kohdella henkilöitä eri tavoin riippuen siitä, onko henkilö laillisesti vai laittomasti maassa.

2. Kannanoton perustelut koskien esitettyä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan lain 56 b §:ä (Terveydenhuollon järjestäminen hyvinvointialueella laittomasti oleskeleville henkilöille)

Terveydenhoito-oikeuden rajoittaminen ja lääkärin etiikka

Terveydenhuoltolain 50 §:n mukaan kiireellinen sairaanhoito, mukaan lukien kiireellinen suun terveydenhuolto, mielenterveyden hoito, päihdehoito ja psykososiaalinen tuki on annettava sitä tarvitsevalle potilaalle hänen asuinpaikastaan riippumatta.

Esitetyn 56 b §:n mukaan hyvinvointialueen olisi järjestettävä maassa ilman oleskeluoikeutta olevalle aikuiselle yksilölliseen lääketieteelliseen tarpeeseen perustuen sellainen välttämätön kiireeton hoito, jonka epääminen olisi ilmeisen kohtuutonta henkilön terveydentilan tai vamman vuoksi tai jonka epääminen vakavasti vaarantaisi muun henkilön tai väestön terveyden. Edellytyksenä olisivat vakavat ja nopeasti esimerkiksi lähiviikkoina ilmenevät seuraukset, mikäli tällaista hoitoa ei annettaisi. Muun henkilön vakavalla terveydentilan vaarantumisella viitattaisiin tilanteisiin, joissa hoidon antamatta jättäminen aikuiselle vaarantaisi vakavasti lapsen terveyden. Tämä tarkoittaisi tilanteita, joissa lapselle aiheutuisi suoraa ilmeistä terveydellistä uhkaa taikka lapsen kehityksen arvioitaisiin häiriintyvän. Lisäksi hyvinvointialueen olisi edelleen järjestettävä maassa ilman oleskeluoikeutta olevalle naiselle raskauteen liittyvät terveystalvelut.

Lääkärin eettisiin ohjeisiin sisältyy velvoitteet ylläpitää ja edistää terveyttä, ehkäistä ja hoitaa potilaiden sairauksia sekä lievittää heidän kärsimyksiään. Lääkärin tulee kaikessa toiminnassaan kunnioittaa ihmisyyttä ja elämää. Lakiesitys rajoittaisi lääkärin mahdollisuuksia noudattaa eettisiä velvoitteitaan terveyden edistämisen, sairauksien ehkäisyn ja kärsimysten lievittämisen osalta, hoidettavan potilaan ollessa maassa ilman oleskeluoikeutta oleva henkilö.

Lakiesityksen mukaan maassa ilman oleskeluoikeutta olevalle henkilölle tulisi antaa kiireellisen hoidon lisäksi vain välttämättömäksi rajattu kiireeton hoito, jota esityksen perusteluissa on kuvattu seuraavilla tavoilla:

- o Välttämättömän kiireettömän hoidon tarkoituksena on vakauttaa ja stabiloida potilaan terveydentila sellaiseksi, että riski tilanteen hankaloitumiseen on pieni ja potilaan on mahdollista terveydentilan näkökulmasta hakeutua jatkotutkimuksiin ja -hoitoon turvallisesti potilaan kotimaahan tai pysyvään asuinmaahan.

- o Terveydenhuollon ammattihenkilö arvioisi tutkimusten ja hoidon välttämättömyyden tapauskohtaisen harkinnan perusteella ottaen huomioon hoitoa tarvitsevan henkilön sen hetkinen terveydentila sekä sairauden luonne ja sairauden todennäköinen kulku aikana, jonka henkilön oleskelu Suomessa kestää.
- o Yksilöllistä lääketieteellistä tarvetta arvioitaessa otettaisiin huomioon kulloinenkin terveysongelma tai -tarve ja sen lisäksi henkilön kokonaistilanne eli muu terveydentila, toimintakyky ja mahdolliset vammaisuuden aiheuttamat rajoitteet sekä mahdollinen muu henkilön erityisen haavoittuva asema.
- o Esimerkiksi a) äkillisesti korkean verenpaineen laskettua turvallisempiin lukemiin, korkean verenpaineen syyn tutkiminen tai verenpainetaudin pidempiaikainen seuranta ei sisältyisi tarkoitettuun välttämättömään kiirettömään hoitoon, ja b) suolistoverenvuodon takaa löydetyn paksusuolisyövän leikkaushoito voisi olla tarkoitettua välttämätöntä kiireetöntä hoitoa, mutta pitkäaikainen syövän jatkohoito ja seuranta ei olisi lakiesityksen tarkoittamaa välttämätöntä hoitoa. Vaikka edellä mainitut jatkotutkimukset ja -hoito sekä seuranta olisivat lääketieteellisesti perusteltuja, lähtökohta lakiesityksessä on, että henkilön tulisi hakea ne kotimaastaan tai pysyvästä asuinmaastaan taikka yksityissektorilta.

Terveydenhoito-oikeuden rajoittaminen maassa oleskeluun liittyvänä keinona

Lakiesityksen mukaan, kun välttämätön kiireetön hoito kuvatulla tavalla lopetettaisiin, maassa ilman oleskeluoikeutta oleva henkilö lähtisi kotimaahansa, pysyvään asuinmaahansa tai pois Suomesta. Yksityissektorin palveluihin hakeutuminen on mahdollisuus vain pienelle osalle tätä henkilöryhmää.

Esityksen perusteluissa todetaan, että on sinänsä hankalaa arvioida, mikä itsenäinen vaikutus terveyspalveluiden laajuudella on henkilön valintaan pysyä maassa tai poistua maasta. Esityksen taustamuistiossa esitetään kuitenkin arvio, että sillä olisi itsenäisesti, sekä yhtenä osatekijänä että erityisesti yhdessä muiden laittomaan oleskeluun puuttumiseen ja paluiden ja palautusten tehostamiseen tähtäävien toimenpiteiden kanssa vaikutusta siihen, miten houkuttelevana laittoman oleskelun jatkaminen Suomessa näyttäytyy. Esityksen perusteluissa terveydentilan heikkenemisen uhka esitetään ulkomaalaisvalvontaan liittyvänä keinona.

Perustelu ei vastaa Kanta-Hämeen hyvinvointialueen kokemusta maassa ilman oleskeluoikeutta olevien henkilöiden maassa oleskelun syistä, eikä hyvinvointialue katso, että välttämättömiä terveyspalveluita rajaamalla voitaisiin lyhentää luvattoman maassa oleskelun kestoa. Hyvinvointialue katsoo, että toimi saattaa heikentää näiden

haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten asemaa ja oikeutta huolenpitoon, sekä lisätä sosiaali- ja terveydenhuoltojärjestelmän kuormitusta.

Terveydenhoito-oikeuden rajoittamisen vaikutus järjestelmän kantokykyyn

Lakiesityksessä on arvioitu tällä hetkellä maassa ilman oleskeluoikeutta olevien kolmansien maiden kansalaisten määräksi enintään noin 3 000–4 000 henkilöä. Lakimuutoksella esitetään pyrittävän turvaamaan palveluiden riittävyttä Suomessa pysyväisluontoisesti asuville tilanteessa, jossa terveydenhuollon palvelujärjestelmää haastavat henkilöstövaje, hoito-, palvelu- ja kuntoutusvelka sekä julkisen talouden vaikea tila.

Julkisten terveystalvelujen käyttö maassa ilman oleskeluoikeutta olevien henkilöiden palautusten tehostamiseen ei välttämättä edistä tavoitetta. Lakiesityksessä esille tuodut maassa ilman oleskeluoikeutta olevien henkilöiden terveystalvelujen antamiseen liittyvät erityiset arviointitarpeet ja niiden järjestelyt saattaisivat lisätä palvelujärjestelmän kustannuksia.

Hoidontarpeen arviointi muiden, kuin terveyteen liittyvien seikkojen perusteella

Erityisen ongelmalliseksi muotoutuisi lakiesityksen mukaisessa toimintamallissa sen arviointi, milloin potilaan terveydentilaa on vakautettu ja stabiloitu riittävästi, jotta hankaloitumisen riski olisi enää pieni ja välttämätön kiireetön hoito voitaisiin lopettaa. Potilasta hoidettaessa ei voi olla myöskään tiedossa, milloin potilaan on mahdollista hakeutua turvallisesti kotimaahansa tai asuinmaahansa. Hoidontarpeen muuttuminen jälleen välttämättömäksi sen jälkeen, kun sen on kertaalleen arvioitu päättyneen, aiheuttaisi vastaavia lisähaasteita.

Erityisen haavoittuvan aseman arviointi ei niin ikään ole terveydenhuollossa potilasta hoidettaessa mahdollista siltä osin, kuin se liittyy muihin kuin terveydellisiin näkökohtiin. Laajempi, maasta poistumiseen ja haavoittuvaan asemaan liittyvä arviointi edellyttäisikin erillisiä järjestelyitä ja sosiaalihuollon palvelutarpeen arviointia, minkä suorittaminen yhdenaikaisesti hoidontarpeen arvioinnin kanssa ei käytännössä ole mahdollista.

Kanta-Hämeen hyvinvointialue pitää sinänsä kannatettavana sitä, että maassa ilman oleskeluoikeutta oleskelevien ohjaamista terveydenhuollosta sosiaalihuollon palvelutarpeen arviointiin tehostettaisiin, ja vastaavaa toimintamallia ollaankin hyvinvointialueella kehittämässä osana yhdenvertaisuus- ja tasa-arvosuunnitelman toimeenpanoa. Hyvinvointialueen kokemuksen perusteella maassa ilman oleskeluoikeutta olevien palvelutarpeiden laaja kartoittaminen ja aktiivinen

työskentely kestävämmän elämäntilanteen muuttamiseksi on vaikuttavin tapa lyhentää luvattoman maassa oleskelun kestoa.

3. Kanta-Hämeen hyvinvointialueen ehdotus sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan lain 56 b §:n muotoiluksi

56 b §

Terveydenhuollon järjestäminen hyvinvointialueella ilman oleskeluoikeutta olevalle henkilölle*

Hyvinvointialueen on järjestettävä maassa ilman oleskeluoikeutta olevalle henkilölle terveydenhuoltolain 50 §:ssä tarkoitetun kiireellisen hoidon lisäksi yksilölliseen lääketieteelliseen tarpeeseen perustuva kiireetön hoito. Lisäksi hyvinvointialueen on järjestettävä maassa ilman oleskeluoikeutta olevalle naiselle raskauteen liittyvät terveyspalvelut. Lapselle on järjestettävä terveydenhuollon palvelut samassa laajuudessa kuin hyvinvointialueen asukkaille.

**Henkilö, jolla ei ole ulkomaalaislaissa, kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä kausityöntekijöinä työskentelyä varten annetussa laissa, kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä yrityksen sisäisen siirron yhteydessä annetussa laissa tai kolmansien maiden kansalaisten maahantulon ja oleskelun edellytyksistä tutkimuksen, opiskelun, työharjoittelun ja vapaaehtoistoiminnan perusteella annetussa laissa tarkoitettua oleskelulupaa.*